

Svar till Lind. På spaning efter det monopson som flytt

NIKLAS ELERT, NIKLAS
RUDHOLM OCH HANS SEERAR
WESTERBERG

REPLIK

”Har du en gång sett monopsonin ser du den överallt”. Så avslutar Daniel Lind sin artikel om monopson på arbetsmarknaden i *Ekonomisk Debatt* 5/2024 (s 17), där han förtjänstfullt beskriver det teoretiska monopsonperspektivet för att förstå arbetsmarknaden. Samtidigt tycks Lind, likt många andra monopsonforskare, se stöd för monopson praktiskt taget överallt. Förvisso räknar Lind upp många studier som *kan* tolkas som stöd för monopson. Men som Calmfors och Skedinger (2024) konstaterar i sin replik på artikeln indikerar svenska studier att arbetsgivares lönesättningsmakt främst skulle kunna vara ett problem på arbetsmarknader med höga kvalifikationskrav.

Falsifieringstankens fader Karl Popper tillskrivs orden att en teori som förklarar allt egentligen inte förklarar någonting.¹ Vi frågar oss därför vilka observationer som ger stöd för monopson och vilka som lika gärna skulle kunna förklaras med en annan modell. Som vi ska visa är monopsonforskningen dålig på att skilja mellan nödvändiga och tillräckliga villkor för att monopson ska råda; mycket av den litteratur som hålls fram som stöd för monopson visar egentligen bara att en positivt lutande arbetsutbudskurva gäller. Det är endast ett nödvändigt och inte ett tillräckligt villkor för monopson.

För att åskådliggöra problemet är det bättre att använda en mer utvecklad arbetsmarknadsmodell än den Lind presenterar. Det vi tillför Linds beskrivning

är att vi antar att även fackföreningar är en del av arbetsmarknaden och att de också kan ha lönesättningsmakt. Att så kan vara fallet i ett land som Sverige torde stå bortom allt tvivel och fackföreningarnas viktiga lönebildningsroll är faktiskt ett ledande tema i en del forskning Lind citerar till stöd för monopsonsteorin. Likväl modellerar sällan monopsonsteoretiker den fackliga närvaron och det gör inte heller Lind. Det kan tyckas märkligt om man har målet att röra sig mot mer verklighetsförankrade arbetsmarknadsteorier.

Vår poäng är att fackförbundens påverkan kan bidra till att lönerna pressas upp till nivåer *över* de löner som ger full sysselsättning, även om företagen möter en uppåt lutande utbudskurva (dvs även om det villkoret för monopson föreligger). För att undersöka i vilken utsträckning lönebildningen kännetecknas av monopson, i bemärkelsen att lönerna ligger *under* de nivåer som ger full sysselsättning, är det därför inte tillräckligt att påvisa positivt lutande utbudskurvor. Som Calmfors och Skedinger påpekar kan en indikation om var löneläget befinner sig – om det av företags monopsonmakt drivits ned *under*, eller om det av fackförbund drivits upp *över* full sysselsättning – i stället ges av undersökningar av hur sysselsättningen påverkas av förändringar av minimilöner. Ifall monopsonmakt drivit ned lönen ger nämligen en ökning av minimilönen upphov till en ökning av sysselsättningen, medan samma förändring leder till minskad sysselsättning ifall fackföreningarna har pressat upp lönen.

Vi undersöker hur dessa förutsägelser står sig i en litteraturgenomgång som grundar sig i studier från USA, utvecklingsländer och Europa. En läsning av denna stora evidensbas är, i vårt tycke, ett relevant sätt att testa de två

Niklas Elert är doktor i nationalekonomi och verksam vid Handelns Forskningsinstitut (HFI). Han är medlem i Produktivitetskommissionen. niklas.elert@hfi.se

Niklas Rudholm är professor i nationalekonomi och verksam vid HFI. niklas.rudholm@hfi.se

Hans Seerar Westerberg är doktor i nationalekonomi och verksam vid HFI. hans.westerberg@hfi.se

¹ Det är inte säkert att Popper faktiskt sade de orden, men det är andemeningen bakom hans idé om att en teori måste gå att falsifiera för att den ska vara vetenskaplig.

förutsägelseerna och därmed stödet för monopson. Resultaten av vår genomgång av forskningslitteraturen är bekymmersamma för den som tycker sig se monopson överallt. Ungefär hälften av studierna rapporterar icke-signifikanta effekter av förändrade minimilöner på sysselsättningen. Med Poppers ord i bakhuvudet måste vi dock understryka att dessa icke-resultat kan ha flera orsaker (små urvalsstorlekar, felaktigt valda statistiska modeller m m). De kan inte tolkas som stöd för någon specifik modell.

I studier som faktiskt finner statistiskt säkerställda resultat och därför kan användas för att diskriminera mellan olika modeller är stödet för monopson svagt. Den vetenskapliga litteraturen visar att höjda minimilöner oftast leder till minskad sysselsättning. Stödet för ett negativt samband mellan höjda minimilöner och sysselsättning är (långt räknat) fyra gånger vanligare i forskningslitteraturen än stödet för ett positivt samband. Sverige och Norden sticker inte ut; om något är stödet för monopson skralare här än i resten av Europa.

Skilnaden mellan teoretisk och faktisk lönesättningsmakt

Monopsoneteorins utgångspunkt är att de flesta arbetsmarknader präglas av sökfriktioner som gör det svårt att snabbt hitta en ny arbetsgivare och att många anställda utöver lönen också bryr sig om andra aspekter av sitt jobb som arbetsmiljön eller förmånerna. Följden är att också arbetsgivare som inte i strikt mening kan kallas monopsonister kan få lönesättningsmakt (Manning 2003, 2021).

Den klassiska monopsonmodellen präglas av två fundamentala antaganden. För det första att företag som vill anställa möter en positivt lutande utbudskurva för arbetskraft: ju högre lönen är desto fler är villiga att arbeta till den lönen. För det andra att företa-

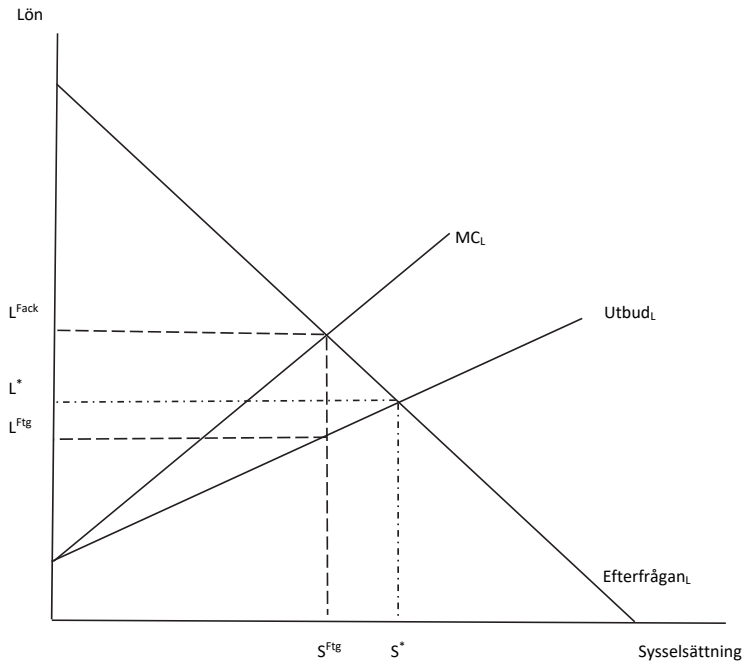
gen unilateralt sätter löner utifrån den positivt lutande utbudskurvan för arbetskraften. Det innebär att företagen faktiskt utnyttjar den potentiella lönesättningsmakt som den positivt lutande utbudskurvan ger (Manning 2003; Card 2022).

En följd är att arbetsgivare kommer att ha färre anställda än de skulle ha haft vid fullständig konkurrens på arbetsmarknaden eftersom färre individer vill arbeta till den monopsonistiska lönen (Manning 2003). I figur 1 illustreras denna konsekvens av löne- och sysselsättningskombinationen L^{Ftg} och S^{Ftg} där lönen hamnar under den nivå som skulle ge full sysselsättning (L^* , S^*).

Om teorin stämmer kommer införandet av en minimilön över den monopsonistiska lönen (men under lönen som skulle ge full sysselsättning) *alltid* att leda till ökad sysselsättning. En slutsats är att sysselsättningseffekterna av ändrade minimilöner kan användas som ett empiriskt test om huruvida monopsoneteorins fundamentala antaganden är uppfyllda. Om höjda minimilöner allt annat lika leder till ökad sysselsättning ger detta starkt stöd för monopson.

Men fackföreningarna är som sagt passiva i monopsonscenariot vi just beskrev. För alla som följt en svensk avtalsrörelse framstår denna passivitet som orimlig. I termer av figuren finns det nämligen ett förhandlingsutrymme mellan det utfall där fullständig monopson gäller (L^{Ftg}) och det där fackförbundet lyckas pressa upp lönen till den högsta nivå företaget är berett att betala (L^{Fack}). Ett mer troligt scenario baserat på hur svenska avtalsrörelser fungerar i praktiken är så klart att ingen part ensidigt sätter lönen utan att den bestäms via förhandlingar. I de förhandlingarna kan de olika parternas optimala lönenivå (L^{Ftg} samt L^{Fack}) ses som utgångsbud, medan deras relativa förhandlingsmakt avgör var i intervallet mellan lönerna som jämvikten etableras.

Figur 1
Bilateral marknads-
makt

Källa: Egen illustration.

Sammanfattningsvis förutspår figuren att höjda minimilöner kommer att öka sysselsättningen om företag med marknads-makt pressat ned lönen under jämviktsnivån, men minska sysselsättningen om fackförbund pressat upp lönen över jämviktsnivån.

Litteraturöversikt

Metastudier visar att de nödvändiga villkoren för såväl monopson som facklig marknads-makt (en positivt lutande arbetskraftsutbudskurva samt en negativt lutande arbetskraftsefterfrågekurva) tycks vara uppfyllda praktiskt taget jämt (se t ex Sokolova och Sorensen 2021; Lichter m fl 2015).

Som vi beskrivit ovan är ett bättre test av monopson att undersöka hur förändringar av minimilöner påverkar sysselsättningen. Vi genomför därför en översikt av studier kring effekterna av förändringar i minimilöner i USA, utvecklingsländer och Europa. Undersök-

ningen baseras dels på tidigare översikter om hur minimilöneförändringar påverkar sysselsättningen i USA (Neumark och Shirley 2022) och i utvecklingsländer (Neumark och Corella 2021), dels på vår egen litteraturöversikt.

Huvudresultaten presenteras i tabell 1. De är konsekventa: Även om ungefär hälften av studierna från USA, utvecklingsländer och Europa ger icke-signifikanta resultat, är de signifikanta resultaten till stöd för monopson få. Ett negativt samband mellan minimilöner och sysselsättning är långt vanligare än ett positivt samband.

I den amerikanska översikten av litteraturen (Neumark och Shirley 2022) överträffar antalet studier som finner negativa effekter av (höjda) minimilöner på sysselsättning de som finner positiva effekter med en faktor på 12 till 1. I utvecklingsländer finner mer än fyra gånger så många studier stöd för ett negativt samband mellan minimilöner och

		Negativt samband	Ej signifikant samband	Positivt samband	Kvot negativ/positiv
Panel A (Neumark och Shirley 2022)	Minimilöne-studier i USA (N=132), 5% signifikansnivå	61	66	5	61/5=12,2
	Andel	0,46	0,50	0,04	
Panel B (Neumark och Corrella 2021)	Minimilönestudier i utvecklingsländer (utom Europa, N=208), 5% signifikansnivå	81	109	18	81/18=4,5
	Andel	0,39	0,52	0,09	
Panel C (Vår översikt).	Minimilöne-elasticiteter i Europa (N=410), 5% signifikansnivå.	169	202	39	169/39=4,3
	Andel	0,41	0,49	0,10	

Tabell 1
Sammanfattning av studier från USA, utvecklingsländer och Europa: Riktningen på sambandet mellan minimilöner och sysselsättning

Källa: Egen sammanställning, finns att tillgå från författarna.

sysselsättning som för ett positivt (Neumark och Corrella 2021). Resultaten från vår europeiska litteraturöversikt är lika tydliga: stödet för ett negativt samband är fyra gånger starkare än stödet för ett positivt.

I tabell 2 ser vi närmare på skillnader i Europa genom att dela upp studierna på fem olika ländergrupper.² De nordiska länderna ger minst stöd för monopson (dvs ett positivt samband mellan minimilöner och sysselsättning), medan stöd för monopson är vanligare bland studier som täcker medelhavsländerna och de kontinentaleuropeiska länderna. Men i alla ländergrupper är ändå en negativ sysselsättningseffekt av höjda minimilöner betydligt vanligare än en positiv effekt.

Avslutning

Lind skriver att det inte råder någon ”tvekan om att den trend mot höjda minimilöner som vi ser i många västländer hämtar teoretiskt och empiriskt stöd från de senaste decenniernas forskning om monopson” (s 16). Vi delar den bilden men betraktar den som bekymmersam; den bakomliggande forskningen kring monopson ger ju inte alls den bild man skulle kunna tro. De resultat vi finner i vår litteraturstudie visar nämligen att ungefär hälften av studierna från USA, utvecklingsländer och Europa ger osäkra estimat, men att de signifikanta resultat som motsäger monopson är mångfaldigt fler än de till stöd för monopsonsteorin. Det empiriska underlaget för monopson framstår med andra ord

² För att inte studier med många estimat ska snedvridera resultaten gör vi i tabell 2 en bedömning av den övergripande riktningen på sambandet som en studie rapporterar. I de fall då en studie rapporterar lika starkt stöd för två samband räknar vi den i två kolumner, med följden att summan av andelarna i tabellen nedan kommer att överstiga 1.

Tabell 2
Geografiska skillnader i Europa: Riktning på sambandet mellan minimilöner och sysselsättning

	Negativt samband	Ej signifikant samband	Positivt samband	Kvot negativ/positiv
Minimilönestudier i Europa (N=107), övergripande stöd för association	56	56	15	56/15=3,7
Andel	0,52	0,52	0,13	
Minimilönestudier i de nordiska länderna (N=11), övergripande stöd för association	7	6	0	7/0=odefinierat
Andel	0,64	0,54	0,00	
Minimilönestudier i medelhavsländerna (N=21), övergripande stöd för association	13	6	5	13/5=2,6
Andel	0,62	0,29	0,24	
Minimilönestudier i Östeuropa (N=32), övergripande stöd för association	15	16	3	15/3=5,0
Andel	0,47	0,50	0,09	
Minimilönestudier i kontinentaleuropa (N=27), övergripande stöd för association	16	14	6	16/6=2,7
Andel	0,59	0,52	0,22	
Minimilönestudier i de liberala marknadsekonomierna (N=16), övergripande stöd för association	5	14	1	5/1=5,0
Andel	0,31	0,88	0,06	

Källa: Egen sammanställning, finns att tillgå från författarna.

som tunt, i Sverige och annorstädes. Detta är oroväckande med tanke på hur populär monopsonmodellen har blivit. Daniel Lind skulle nog vara den förste att instämma i att arbetsmarknadspolitik som bygger på felaktiga modeller är dålig politik.

REFERENSER

- Calmfors, L och P Skedinger (2024), "Monopson på arbetsmarknaden – en kommentar", *Ekonomisk Debatt*, årg 52, nr 7, s 69–71.
- Card, D (2022), "Who Set Your Wage?", *American Economic Review*, vol 11, s 1075–1090.
- Lichter, A, A Peichl och S Sieglöchl (2015), "The Own-wage Elasticity of Labor Demand: A Meta-regression Analysis", *European Economic Review*, vol 80, s 94–119.

Lind, D (2024), "Monopsoni på arbetsmarknaden – ett snabbväxande forskningsområde", *Ekonomisk Debatt*, årg 52, nr 5, s 6–18.

Manning, A (2003), *Monopsony in Motion*, Princeton University Press, Princeton.

Manning, A (2021), "Monopsony in Labor Markets: A Review", *ILR Review*, vol 74, s 3–26.

Neumark, D och L F M Corella (2021), "Do Minimum Wages Reduce Employment in Developing Countries? A Survey and Exploration of Conflicting Evidence", *World Development*, vol 137, <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105165>.

Neumark, D och P Shirley (2022), "Myth or Measurement: What Does the New Minimum Wage Research Say about Minimum Wages and Job Loss in the United States?", *Industrial Relations: A Journal of Economy and Society*, vol 61, s 384–417.

Sokolova, A och T Sorensen (2021), "Monopsony in Labor Markets: A Meta-analysis", *ILR Review*, vol 74, s 27–55.